

Станіслав Лем

Розповідь другого розмороженого

Станіслав Лем

Кіберіада

Київ, Дніпро, 1990

(с) Український переклад, О. Гриценко, 1990. Перекладено за виданням: Stanislaw Lem, Maska, Krakow, 1976.

Ми з радістю стаємо перед очі такого шляхетного зібрання, щоб розповісти нашу історію, хоча це й державна таємниця. Та ми її розголосимо з почуття вдячності, сильнішого за державні інтереси. Оцей повний замерзлої цикути келих, що його добродій Трурль вийняв із нашої закоцюблої руки, мав відібрати життя не одній істоті, а мільйону. Адже ми — не той, за кого ви нас вважаєте. Ми — не робот, і не хандроїд, що легковажно вдався до отрути, ані первісник, прозваний людцем, хоча зовні ми й нагадуємо цього останнього.

Все зовсім не так. І промовляємо ми до вас у першій особі множини не через пихату схильність до Pluralis Majestatis [1], а через історично-граматичну необхідність, яку ви збагнете наприкінці розповіді.

А почалася наша історія на благословених просторах планети З'їмля, тодішньої нашої вітчизни, напрочуд щедрої, про що свідчить сама

її назва. Саме там ми й з'явилися на світ — способом, про який розводитись не варто, бо природа використовує його скрізь, одвічно схильна до автоплагіату. Із моря — мул, а з мулу пліснява, чи гарна моя плісня вам, а з тої плісняви — рибки, котрі, як у морі тісно стало, повилазили на суходіл, а коли вивчилися на суходолі таких-сяких штучок, то присмокталися дорогою, і в такий спосіб з'явилися ссавці, які, шкутильгаючи, помалу навчилися нічогенько ходити, а псуванням одне одному життя набралися розуму, оскільки розум походить від клопоту, як чухання від сверблячки.

Потім дехто зі ссавців позалазив на дерева, а коли дерева повсихали, їм довелося злазити у великій печалі, і від тої печалі вони порозумнішали ще більше — на жаль, не з власної волі.

Ані дерев, ані чогось іще більш вегетаріанського вже не було, то й довелося їм іти на полювання. Одного разу, обгризаючи стегно упольованої дичини, котрийсь із них помітив, що в нього вже сама гола кістка, а в сусіда ще є м'ясо, тож він дав сусідові кісткою по лобі та й забрав те м'ясо собі. Отак він став винахідником кия.

Потім, невідь-коли, виникла Заповідь. Питання її виникнення висвітлено науковою думкою з'їмлян у вісімсот різних способів. Ми в свою чергу вважаємо, що Заповідь виникла, аби зробити життя терпимим, бо так його несила витримати. Нашим предкам було погано, що й породжувало нарікання,— але як нарікати на Нікого? Отож у певному розумінні релігію породила сама граматика, підтримана уявою. Якщо тут погано, то десь в іншому місці добре. Коли ж цього місця ніяк не вдається знайти, значить, воно там, куди ногами не дійдеш. Висновок: труна — це карнавка. Як складеш туди безгрішні кості, то на іншому світі виплатять тобі з процентами відшкодування за праведність у вічній, богом забезпеченій, валюті.

Однак наші предки потихеньку порушували цю Заповідь, бо не вважали цілком справедливим, коли все найліпше призначено виключно небіжчикам. Богослови в свою чергу тлумачили це призначення на триста

способів, але ми їх опускаємо, інакше не вистачило б для нашої розповіді й тисячі ночей.

Труднощі життя наші предки полегшували всілякими трюками й махінаціями, від яких походять махіни, що махають ціпами, а якщо вже ціпами, то й колесами, а якщо колесами, то й бітами та байтами,— викладаємо все це, звичайно, у сильному скороченні. Отак, долаючи труднощі та лиха, мимохідь довідалися, що З'їмля — куляста, що зірки — це клепки, які тримають небесну твердь, а пульсар — це зірка, на яку напала гикавка, а з'їмляни виникли з мулу, причому це вдалося повторити в лабораторних умовах, усього через тридцять тисяч років по винайденню вогню. Фізичну працю переклали на всілякі саморухалки, котрі можна було і проти сусідів уживати, але залишалася важка розумова праця. Тому ми й створили мисленну промисловість — різноманітні думальниці та думлини, які перемелювали увесь світ на цифри, відсіюючи від куколю раціональні зерна. Спочатку їх виробляли з бронзи, але за такими треба було наглядати, а це втомлює, тож із звичайної худоби вивели породисту рахудобу, яка усе життя проводила при яслах за розрахунками та медитаціями. Так ми вперше дійшли до безробіття.

Визволившись від клопотів, діставши купу часу на роздуми, зауважили ми, що не все так, як має бути: відсутність лиха — це ще не щастя. І заходилися ми практикувати геть усі заповіді навпаки — куштуючи кожен із гріхів, ними заборонених, уже без страху і не ховаючись, як колись, а гордо, привселюдно і з дедалі більшим смаком.

Досвід показав, що більшість із гріхів — малоапетитні, отже, на світанку Нової Ери ми зосередились на найбільш багатонадійному з гріхів, а саме — лозтві, у таких різновидах, як чужолозтво, багатолозтво, самолозтво і таке інше. Цей бідненький репертуар ми збагатили раціоналізаторськими пропозиціями, від чого були створені збочайні, перелюбери, сексівниці, так що кожен з'їмлянин міг придбати цілий комплект хтивних машин для своєї содомівки.

Церквам усе це було не до шмиги, але вони дивилися крізь пальці, бо давно вже поставили хрест на добі хрестових походів. В авангарді поступу йшла найпотужніша держава З'їмлі, що звалася Лизантія. Громадяни її загальним голосуванням замінили крилатого хижака у державному гербі на Порноптерикса, тобто Сороміцького Птаха. Лизантійці, купаючись у добробуті, порозпускали геть усе, де ще не було повної розпусти, а решта країн наслідувала їх у міру місцевих можливостей. Девізом Лизантії було: "OMNE PERMIT-TENDUM". Отаке надтолерантне вседозволення становило засади її політики. Мабуть, лише фахівець з історії з'їмлянського середньовіччя зміг би оцінити усю запеклість нашої розбещеності, що являла собою справжній реванш за колишню аскезу й зневагу до плоті. Чомусь мало хто помічав, що й надалі дотримується буква Закону, тільки навиворіт.

Особливо пнулися зі шкіри митці, відробляючи віковічну заборгованість. Вони заснували видавництва, звані блюзництвами, і їх тільки те й непокоїло, що ніхто не переслідує їх за сміливість. Гімн молоді, що йшла в авангарді радикалів, звучав, наскільки ми пам'ятаємо, так:

У яснім блиску

Мідних лобів

Слався, хто маму

Кілком пробив!

А потім — тата

Чекає страта,

Безжальний гніві

За татом — маму,

За нею — тата

Туди до ката!

Гепнув — і в яму!

Амінь.

Інтелектуальне життя буяло. Видобули із забуття твори такого собі маркіза де Зада, який заслуговує особливої згадки, позаяк мав чималий вплив на дальший перебіг історичних подій. На два століття раніше його скарано на горло як злочинця-пісуариста, а всі його твори спалено. Однак завбачливий маркіз устиг зробити копії. Цей мученик і предтеча Нового проповідував чарівність огиди й цнотливість зіпсутості — і зовсім не з егоїстичних міркувань, а принципово. "Гріх часом розважає вас,— писав він,— але грішити слід не тому, що це приємно, а тому, що це заборонено. Якщо Бог існує, то слід чинити назло Йому, а якщо ні, то — назло собі. Так чи інакше, але саме цим ви демонструєте повноту свободи", У романі "Кошмаріанна" маркіз описував копролатрію, або культ лайна, яке під хоральні співи виставлялося на золоті для поклоніння. Якби його, тобто лайна, не було,— розтлумачував автор,— то неодмінно слід було його вигадати. Трохи менш благочесним вважав маркіз поклоніння іншим відходам життєдіяльності. В родинному питанні він дотримувався принципу, що слід усіх вирізати до ноги, а ще ліпше, якби кожне само себе повірізало. Це вчення, видобуте з глибини століть, викликало подив і повагу. Однак деякі простаки чіплялися до того, що маркіз де Зад надавав ПЕРЕВАГУ згаданій субстанції перед родичами та ближніми. А що робити, мовляв, якщо комусь родичі ближчі за лайно?

Облудність такої критики викривали задисти, маркізові учні й послідовники, послуговуючись теорією доцента Фроньда. Цей людинознавець вважав, що свідомість — то шар брехні на поверхні душі,

утворений страхом перед тим, що в її глибині ("мислю — значить, брешу"). Як лікувальний засіб Фроньд радив курацію, сублімацію та ігнорацію, натомість задисти обстоювали депаскудизацію шляхом уживання донесхочу. На втіху собі й ближнім вони створювали блюварії та вивернисажі, а пам'ятаючи заповіді де Зада, поклонялися саме цій частині тіла. Один із видатних представників цього руху, доцент Інцестій Вахс, любив повторювати, що "Sempiterna Semper Fidelis" — а зрештою, нема нічого тривкого на цім світі.

Оскільки вже тоді чимало говорилося про охорону середовища, то задисти і його забруднювали, що було сили. Окрім копрософії, чарувала душі ще й футуромантія. Наприкінці минулого століття розплодилися темновидці, згодом висміювані, адже замість одного робочого місця, ліквідованого роботизацією, виникало двадцять нових. З'являлися незнані доти професії — наприклад, органіста чи дражера-піддрочника (який умів дражнитися й дрочитися сотнею різних способів), люботрикутника (а цей урізноманітнював та пожвавлював родинне життя, утворюючи любовний трикутник там, де його раніше не було), екстер'єра й секстер'єра (перший — просто колишній пес-тер'єр а другий — фахівець із содомістики, одного з гатунків аутомістики, тобто мистецтва статевих актів, які виконуються самі по собі, завдяки автоматизації). Під впливом моди навіть фізики приробляли своїм приладам порноприставки.

Отаке реформаторство невдовзі породило контр-реформацію, представники якої, у всьому звинувачуючи епоху, здійснювали терористичні акти проти банків сперми та інших подібних закладів. Окрім цих підривників, діяли також абнегати, проповідники повернення до Печер — зокрема, Пхавел і Вошавел, що закликали до повного нехлюйства й пожирання всього підряд, бо все довкола і так стерильне й смачне. Що ж до прекрасної статі, то вона геть збунтувалася. Лідерки жіночого руху висунули два нових ідеали жіночності — жінокурвительки та свинкса, щоб, за звичаєм усіх визволителів, послатися на прадавні міфи.

Все це сприяло наростанню хаосу, однак більшість з'їмлян іще довіряла науці, яка безстрашно досліджувала будь-які явища — наприклад, органістику, формальну теорію якої побудували завдяки впровадженню вимірювальних одиниць, названих "оргами" {для некрофілії вживано терміну "морги"}, дозволила окреслити чіткі границі між поняттями "чухральник", "чухрач" та "чухрай", або між облесником та налисником, скрізь впроваджуючи класифікацію й нічому не дивуючись. Зрештою, наука мала й чисельні безперечні успіхи. До того ж на допомогу традиційній інженерії прийшла генженерія.

Спочатку вона створювала небувалих гібридів (наприклад, дівухи та мурахойда, з чого виник дівухойд), згодом заходила переробляти самих з'їмлян. Добрими намірами усе починається, але невдовзі запанувала тілесна свобода, позаяк у генженерійних бюро можна було замовити собі тіло довільної форми й функцій.

Деякі літописці ділять загальну історію З'їмлі, згідно із сказаним вище, на добу ідеальних воєн, коли воювали за ідеали, та на добу соматичних воєн, коли бої точилися за відповідний тілесний стандарт. До речі, погляди маркіза де Зад надалі мали прибічників. Найновіша космогонія притримувалася точки зору, що інопланетних цивілізацій досі не відкрито через гегемонію святенницьких поглядів. Себто, завжди вважалося, що високорозвинені цивілізації мають клопотатися доїнням сонць, споживанням зоряної енергії з лихварською ощадливістю. Які дурниці! Людська натура така, що доля наша — копирсатися не в зорях, а в багні, на більше нас не стане. Щоб розтринькувати багатство, слід його спершу мати. Але зірка — не "заначка", сонце — не гріш на чорний день, астрофізик — не скупердяй. Скільки б не витрачалось зірок, завжди лишатиметься непочатий край, перекреслюючи самою своєю безліччю будь-які розрахунки. Тому дати раду Космосові може тільки цілковита некорисливість. Сліпому хаосові його вогнів слід протиставити свідому волю нищення. Зрештою, хіба ж не стали ми вже на цю дорогу, розбиваючи на шматки атом? Який піп, така й парафія — отже, астротехніка високорозвинених цивілізацій має проявляти себе оргією грандіозних високорозвинених ударів, що вибивали б небесні тіла з їхніх

рутинних маршрутів — просто так, задля розваги, а не користі. На просторах Всесвіту — повно Галактик, доценту розгромлених — чим, між іншим, пояснюється така велика кількість космічного пилу. Побратимів по розуму можна впізнати на астрономічній відстані за надзвичайною силою стусанів, якими вони частують будівлю Всесвіту, саме так доводячи факт свого розумного в ній існування. Нас поки що будь-яка комета може змахнути хвостом з поверхні З'їмлі, найменше кліпання Сонця нас знищить, але сили набираємося ми, а не Космос, і настане прекрасний день, коли ми, як слід нарихтувавшись, покажемо братам по розуму не тільки, що не святі горшки ліплять, а й, може, навіть, де раки зимують.

Звідси випливає, що Космос не розширюється і не розкручується сам із себе, а розпадається на наших очах від копняків, які йому виважують високорозвинені цивілізації.

Подібні наукові дискусії були, щоправда, заглушені гуркотом нової світової війни: тілесні консерватори піднялися проти блоку прибічників соматичної свободи. Успішні бойові дії не супроводилися значними жертвами, бо порубаних вояків зціляли просто на полі бою машини швидкого воскресіння, при чому командувачі одразу видавали нагороди найвідважнішим зухам. Табір прибічників уродженої форми тіла зазнав поразки, і це ослабило позицію церков у світі, бо вони стояли на боці цього табору. Згодом ще траплялися локальні повстання, відомі в історії під назвами бюстового бунту, хребтового заколоту тощо. Однак усі ці бунти придушили, й на деякий час запанував лад, "поки не утворилася рахубінська диктатура.

Про цю справу варто розповісти докладніше. Ще на порозі тілесницької доби кожен з'їмлянин провадив подвійне життя: одне — звичайне, друге — цифрова імітація у/Центрі Персональних Рахуб. Багато хто обурювався таким тихим наглядом, називаючи його цифрократією. Але це було неunikне, бо ніхто б не втримав у голові всіх економічних, промислових і ще бозна-яких розрахунків. (А якби хтось і міг умістити, то все одно не бажав). Отож суспільний лад підтримували рахівниці та

компутатори, слідкуючи за всією З'їмлею крізь підзорні труби супутників, прозваних вилупантами.

В ті часи безмежних свобод одна тільки цнота мусила соромливо критися перед світом. Проституція давно зникла (через зрозумілі причини), а її новонароджена протилежність — святоблівки та святоблячки — не мали успіху, бо всякому ясно, що справжня невинність не стоятиме на розі вулиці, а коли її отак пропагують — це справа підозріла. Цнотливці ховалися зі своєю цнотою у таємних клубах, справляючи там учти з хлібом і водою. Так от, саме через ці осередки й розповсюджував Центр Персональних Рахуб свої підривні ідеї. Вже згодом стало ясно, що саме так підготовлявся рахубинський переворот. Але в той час нікого не тривожили ці думальниці та думлини, що дедалі розросталися, коли ж кількість з'їмлян перевищила мільярд, у комп'ютеровищах забракло місця, дарма що кожен електрон ніс на собі купу байтів, і почалася дальша емансипація цифрової промисловості у глиб планети, перетворюючи один по одному геологічні шари на байтологічні. Врешті, угризшись у вогняне ядро З'їмлі, його перетворили на Мудро, про що мало хто з громади здогадувався, захоплений новими видами спорту (такими, як лонний спорт тощо) або новими музичними формами (наприклад, сольні концерти для сексофона). Траплялись, правда, й помилки в розрахунках, прозвані в народі цифрілісом, від яких громадянин міг за мить утратити майно, рахунок у банку, нерухомість і навіть власну індивідуальність, хоча певний відсоток таких помилок вважався за річ неуникну.

Особа, що постраждала від цифрілісу, або так званий зникант, не мала анічогосінько і вважалася недійсною, бо ані батьків, ані дітей, ані дружини, які б могли засвідчити особистість зниканта, давно не існувало, а свідчення осіб, які йому товарили в пиятиках, гулянках та інших формах дозвілля, до уваги не бралися. Позаяк усі спали з усіма, то ніхто нікого не знав, окрім комп'ютера — отже, доля особистості висіла на одній-єдиній нитці ферритової пам'яті, що тяглася із земного мудра до кожного з'їмлянина. Часом від замикання зливалися докупі дані про двох осіб, а часом інформація про особистість роздвоювалася — наслідки

були однаково фатальні. Зниканти мучилися манією переслідування, загрозою неіснування. Ця розповсюджена хвороба найчастіше проявлялася у так званому синдромі ніячні, коли неборак, ситий усім по горло, не знаючи, ким він насправді є, стрічаючи звідусіль тільки "ні", починав копати де попало йому, щоб у ній зникнути. Траплялися громадяни, котрі полюбляли інтимні зв'язки саме із зникантами, що їх для цього винюхували спеціальні роботи-екстер'єри, натреновані на пошуки зникантських ям. Це зайве свідчення того, як значно ускладнилося тоді життя.

Тілесницька доба ще більше утруднила роботу цифроперсональних центрів, бо громадяни почали просто на очах двоїтися й троїтися, розмножуючи своє тіло при всякій нагоді. Не бракло й мільйонерів-колекціонерів, які, не бажаючи ні з ким ділити задоволення, множили самі себе з метою розпустити. Неабияку математичну проблему становило охоплення рахунками цих множильників, у яких часто одна голова командувала цілим полком тіл. Подібних збоченців називали спілковниками. Чи то вони довели земне Мудро до катастрофи, чи, навпаки, воно довело маси до прискореної еротації, щоб у зродженому хаосі захопити урядове кермо — невідомо й досі. Але досить того, що Мудро оголосило надзвичайне положення, заодно призначивши себе найвищим володарем З'їмлі з офіційним титулом: Премудро.

Після несподіваного й жахливого протверезіння з'їмляни все ж зуміли проявити свою давню хитромудрість і стійкість у біді, бо, як філософували пізніше, біда їх створила і саме в ній вони почувалися, як риби в воді. Світова війна проти самозванця, укритого в підземних глибинах, нічим не нагадувала колишніх воєн. Супротивники, маючи змогу знищити один одного за кілька секунд, саме через це навіть не доторкувались, воюючи за інформацію. Йшлося про те, хто кого залле брехвилями фальшивих байтів, хто вдереться до чужої мислі, як до фортеці, і поперекидає усі штабні молекули ворога догори ногами, щоб його інформаційний шляг трафив. Оперативну перевагу одразу захопило Мудро, як головний бухгалтер З'їмлі: воно давало фальшиву інформацію про розташування військ, запасів, кораблів, ракет, ліків від головного болю, перекручуючи

навіть кількість цвяхів у підшвах інтендантських чобіт, щоб океанською надмірністю брехні в зародку зруйнувати будь-яку контратаку. Єдиною правильною інформацією, висланою Мудром, була команда комп'ютерам на фабриках та в арсеналах, аби миттю вичистити до дна всю свою пам'ять, що й було зроблено.

Але цього мало — Мудро підсилило свою всепланетну атаку перетасовуванням і перемішуванням геть усіх персональних справ противника, від головнокомандувача до останнього електроджури. Положення здавалось безнадійним, хоча ще викочувалися на позиції останні справні брехармати і їхні жерла спрямовувалися у глиб З'їмлі. Штабісти, усвідомлюючи безперспективність такої акції, вимагали принаймні вести криводушний вогонь, щоб клин клином вибивався, і хай доведеться погибати, так хоча б з незабреханою честю. Однак командувач розумів, що жоден залп навіть не дістане узурпатора, для якого нема нічого простішого, ніж запровадити цілковиту блокаду, вимкнувши зв'язок і не приймаючи жодної інформації. Тому в цю трагічну хвилину командувач зважився на самовбивчу акцію, а саме: наказав бомбардувати Мудро повним змістом усіх штабних архівів та картотек, тобто щирою правдою. В першу чергу у глиб З'їмлі ринули купи державних таємниць та щонайсекретніших планів, таких, що не те що виказати, а навіть зазирнути до них вважалось державною зрадою.

Мудро не втрималось і заходилося пожадливо вивчати отакі важливі дані, що безсумнівно свідчили про самовбивче затьмарення противника. Тим часом до супертаємної інформації поступово домішували все більше й більше менш істотної, але Мудро, при звичаївшись і зацікавившись, приймало все, поглинаючи цілу повінь бітів. Коли ж вичерпалися запаси таємних міжнародних угод, шпигунських донесень, мобілізаційних та стратегічних планів, було відкрито сховища, де спочивали припалі курявою міфи, саги, казки й прадавні легенди, священні книги, апокрифи, енцикліки та агіографії. Перенісши з пергаментових фоліантів на магнітні носії, все це слали й слали у глиб З'їмлі, а самозваний цифрократ, унаслідок своєї неосвіченості й невихованості, поглинав геть усе, безмежно зажерливий і невситимий, хоч і давився надміром бітів, які

вже почали застрягати йому електронними кістками в горлянці. Не зміст, а кількість інформації виявилася смертельною. Найщиріша правда, утворивши вибуховий заряд, заїхала Мудрові під кожне його транзисторне ребро, розжарила усі запобіжники, позатоплювала усі підвали, повні ще не надісланої брехні, геть її розчавивши, так що багатокілометрові бітопроводи, які обсновували увесь планетарний череп, в одну мить розплавився, і З'їмля, як століття тому, знову закрутилася навколо Сонця, сповнена вогнеплинного металу.

Ця перша в історії інформатична битва закінчилася так само в тиші, як і починалася. Здавалося, що все йде по-давньому, але той хаос, який спричинила перша хвилина боротьби, довелося розплутувати крок за кроком цілу чверть століття. З'їмлянська цивілізація змогла досягнути колишнього рівня лише через сорок років.

Війна глибоко відбилася у духовному житті З'їмлі, породивши затяті суперечки серед цивільних та військових істориків. Одні твердили, що не кількість перемогла якість, а правда — брехню, тобто дезінформацію подолано точною інформацією. Схожою була й позиція церковної історіографії, яка вбачала в порятунку З'їмлі втручання Провидіння, що уособлює Найвищу Правду.

Представники школи раціоналістів, навпаки, вважали, що логічну натуру Мудра зруйнувала лавина нестерпних суперечностей, якими переповнені богословські трактати — адже саме з них утворювали останні заряди. Звідси випливає, що З'їмля справді завдячує свій рятунок релігії, але зовсім не так, як стверджують її адепти.

З'явилися й антропософи, заявляючи, що не мають рації ані перші, ані другі, чи треті: зраду переможено зрадою, адже спочатку Мудро перехитрувало нас, а потім — ми його. В цьому видно незмінність людської натури, адже ми зіткнулися немовби зі своїм побільшеним дзеркальним відображенням. Атака Мудра — не що інше, як електронне повторення сцени з печерних часів, коли один праз'їмлянин дав іншому кісткою по лобі.

Всі ці суперечки пішли на користь гуманістиці, адже довелося зміцнювати лави дискутантів спішно дипломованими докторами запасу. Одержана перемога додала також духу красним мистецтвам. Про неї написали чимало правдивого, але траплялися й вигадки — передусім та, що стала класичною: буцімто краплею, яка переповнила чашу витривалості самозванця, були дитяча казочка про кода в чобітах. Але це занадто знадливе, щоб бути правдою — як хтось дотепно сказав, цього кода перекинуто догори хвостом.

Демобілізованим героям, що повернулись до мирних справ, було ніяково змітати пил зі своїх покинутих на час війни електроамзельниць та блажінок. Забавляння з ними виглядало вже надто якось поцивільному. Бойовий дух іще кипів, бо, правду кажучи, мало хто встиг досхочу навоюватися. Промисловці умить збагнули, що давні кохавки та перелюбери вже не годяться. Скрізь панували романтичні, державотворчі настрої, нерозтрачена мужність вимагала негайного застосування. Але при поголовному прагненні до бойових дій не було з ким битися. "Позаяк ворога нема,— сказали собі ділові люди,— то слід його роздобути, а це неважко: технічні засоби є".

Так з'явилися ворогомори. Ворогомор являв собою знерухомілого напасника, а про його бойові якості можна було довідатися, вкинувши до відповідного отвору спеціальний жетон із закодованою особистістю. Жетони були різноманітні, пропонуючи особистість то підступно жорстоку, то безжально агресивну, але завжди — підлу. Отак, виростивши собі належного ворога та зорієнтувавшись у його зловісних намірах, можна було ставати до бою на захист вітчизни. І це не була якась абстракція — промисловці передбачали й те, що коли полем битви стає квартира, то й вітчизна, прикрита власними грудьми, має в ній поміститись. Тож до повного комплекту входила її алегорія — з розвіяними косами, з лавровим вінком у руці, а вбрання на ній маяло, як прапор (до цоколя вмонтовувався вентилятор). Звівши на клієнта сповнені теплої довіри очі, вона благала порятунку від ворога, а після здобутої перемоги одразу ж увінчувала лаврами.

Результат боротьби гарантувався — у ворогомора були відповідні тумблери та регулятори. Зрештою, перемогу можна було одержати, навіть не встаючи з ліжка, скориставшись недорогим приладом дистанційного керування зі знущаркою. Ворога можна було знищувати вмить або потроху, зберігаючи недобитого на потім, залежно від темпераменту й принципів. Якщо хтось був прибічником довготривалої суворості до ворога, то не мав клопоту й із верещанням тортурованого, оскільки на цей випадок існували глушильники.

Противники новацій, яких ніколи не бракує, одразу здійняли галас, намагаючись скомпрометувати ворогоморизацію. Ворогомор,— твердили вони,— це не тренажер патріотизму, не школа батьківщинолюбства, як кричить реклама, а електронна катівня, гідна маркіза де Зада, на чие благословіння безсумнівно заслуговують винахідники апарата. Ворогомор,— додавали вони,— збуджує ниці інстинкти й привчає до знущань із беззахисної жертви, а вигадка з так званою обороною вітчизни — наскрізь облудна. Чому вітчизну уособлює не статечна дама зрілого віку, не матрона чи благородна старенька, а фігуристе дівчисько? Чому її хітон має збоку застібку-блискавку? Антиворогоморівці виходили на вулиці, влаштовували демонстрації, під час яких розбивали ворогомори й нівечили вітчизни, викликаючи загальне обурення, вміло експлуатоване промисловцями, що звинувачували їх у публічній образі патріотичних почуттів. По судах тяглися процеси. Патріоти, розохочені перемогами, одержаними у власних квартирах, тільки-но увінчані лаврами, бігли бити антиморівців. Тим часом асортимент жетонів-особистостей збагатився цілком новими зразками. Вже можна було, окрім агресорів, втілювати в свій апарат осіб, позитивних у всіх відношеннях. Душотеки пропонували як вигаданих, та і історичних персон, що врешті викликало нові судові процеси — про так зване порушення особистої недоторканості, позаяк багато хто замовляв для себе знайомих, родичів, начальників, аби дати волю таким почуттям, які раніше тамувалися, викликаючи невдоволеність та інші шкідливі для психіки наслідки.

По довгих дискусіях лизантійський Верховний Суд врешті ухвалив: якщо фізична особа поводить із симульованою особою так, що коли б це відбувалося з реальною особою, то мало б місце порушення закону,— у цьому випадку потерпілий може вчинити позов про образу його гідності. А якщо хтось паплюжитиме симульовану особу приватно і без свідків, то злочину в тім нема.

Ясна річ, противники душилок (так стали звати ворогоморів) знову здійснювали галас, доводячи, що користування душилкою, як приватне, так і публічне, є річ протиправна, а все, що проголошують у рекламі їх виробники (мовляв, душилки задовольняють дефіцит дружніх почуттів, сердечності й чужості в широких масах, а з імітованою особою можна мати лише ідеальні душевні стосунки) — чистісінька брехня. Якби так було насправді, то промисловці усунули б з них такі вузли, як знущарки, а тим часом нові моделі мають їх навіть більше, ніж попередні.

Промисловці на те відказували, що тільки виродок міг би вчинити щось недобре симульованій братній душі, найближчому приятелю або вельмишановній дружині союзного Лизантії монарха. Але таких виродків серед клієнтів нема! А коли хтось і зробить щось імітованому, то це його приватна справа, згідно з Конституцією та ухвалою Верховного Суду.

Протести опозиції були безрезультатні — попит на душилки дедалі зростав. Але й процеси про образу тривали, завдаючи юристам роботи по горло. Наприклад, неясно було, чи може суд переслідувати того, хто публічно вихвалявся, буцімто він на самоті витворяв неподобства з главою сусідньої держави чи навіть з покійною сусідовою дружиною. Чи вважати перше за *crimen laese majestatis*, а друге — за некрофілію, чи то все одно, що розповідати свої сни, зміст яких не може служити за склад злочину? Подібні дилеми значно пожвавили законодавчу ініціативу, окресливши нові межі громадських свобод. Власник душилки тепер міг чинити з придбаними душами все що хотів, аби тільки не порушував тишу і спокій сусідів.

Публічно вдаватися до моріння заборонялося, тому виникли закриті клуби, де хоббісти змагалися за пальму першості, розправляючись із рекордною кількістю залізних персонажів за один вечір. Цікаво, що зростав попит на вчених. Правда, якихось позитивних наслідків спілкування з такими високими й світлими душами не помічалось. Казали, що чим більший дурень, тим жадібніший він до мудрагелів — мабуть, не задля отримання поради й науки, бо, не порозумнішавши й на крихту, знову летить до духотеки за новою пачкою жетонів. Хто не вирізнявся багатством ідей, міг придбати підручник душолозтва, де пропонувалася широка гама комбінацій. З'явилися душилки з петлею часу, що уможливлювала знушення в сповільненому темпі й увиразнювала кожную деталь. Антиморівці стверджували, що наскільки суспільну мораль очищають видатні історичні події, настільки ж забруднюють її такі промисловці — саме це відбулося одразу по інформатичній війні, коли патріотичний порив було перетворено на джерело прибутків.

Але загальне неохоче дослухався до таких заяв, і поволі вони затихли — тим більше, що почався новий розквіт космонавтики. У цього розквіту був один цікавий момент, якого не передбачав жоден з футурогностів та прогнозерів, а їх у самій тільки Лизантії було понад дев'яносто тисяч. Всі вони розтікалися мислю по дереву щодо безкраїх перспектив підкорення інших планет, пророчили темпи їх колонізації, обраховували з надзвичайною точністю тоннаж цінних руд, сировини та інших скарбів, які З'їмля вивозитиме з усієї сонячної системи. Все це безсумнівно справдилося б, якби не одна дрібниця. Справа в тім, що, хоча можна було завойовувати планети й зірки, заселяти їхні континенти, розгортаючи там героїчну господарчу діяльність, виявляючи дух першопрохідців у боротьбі з труднощами, але чомусь ніхто не виявляв палкого бажання. Охочих не було! Тому адміністратори вирішили, що треба почати іще раз від самого початку — спершу зробити крок назад, а досягши вихідної позиції, рушити знову, тільки іншим шляхом.

Якщо колонізація планет, розрекламована як подія століття, найвища честь і історична місія, не викликає ентузіазму, то слід

перетворити планета, на місця відбуття покарань, а виведення туди героїв — на заслання злочинців. Так одним пострілом можна вбити двох зайців: і знайти місце для всіляких екстремістів, крикунів та підбурювачів, і дати раду перенаселенню, бо ставало вже досить-таки тісно.

Цю політику вели більш як сто років, але пришилося від неї, на жаль, відмовитися. Оскільки експорт новітніх технологій на тюремні планети був заборонений, то засланці, серед яких переважали особи обдаровані й освічені, самі досягли всього, чого були позбавлені: створили власний ракетний флот, уклали союз трьох планет і, націоналізуювши надра й промисловість, хазяйнували на власний розсуд. Тому провадити далі політику заслань стало важко — вона фактично перетворилася на підтримку позаз'їмлянської опозиції. З цього часу З'їмля перейшла до цілковитої ізоляції від решти заселених планет, поклавши край своїм космічним програмам.

Все минає, отож і душомори поволі набридли й вийшли з ужитку, а їхнє місце зайняли нові винаходи. Водночас усе зростала тіснява, бо кількість з'їмлян подвоювалася вже що шість років. Правда, для мільярдерів, схильних до нарцисизму, надалі зводили просторі палаци, але на таке вистачало грошей лише у справжніх крезів. Простий мільйонер мусив задовольнятися членством у якомусь елітарному клубі — наприклад, роялістичному, де роялізм, або монархізм, практикувався у формі мріялізму, без усяких царств та королівств, лише з територіально-тронним тренажером, або теретроном. Для особливо заклопотаних, котрі хотіли б поцарювати без відриву від роботи, існував телетрон. Але на вулицях уже юрмилася така маса народу, що не всякої пори можна було вийти з дому. Демографи скликали конференції, ухвалювали резолюції, кожна з держав закликала до поміркованості своїх сусідів, а вони в свою чергу їй. Тільки умовляннями й переконаннями, нічим іншим,— вважали уряди,— хіба ж не за те боролися наші предки, щоб тепер ніхто нікому нічого не міг заборонити?

Церква запевняла вірних, що тіснява — це тимчасові труднощі, і на тому світі завжди буде просторо. З'являлися такі страшні випадки, як

вуличне кусання й навіть косіння, але найбільшу тривогу викликало викрадання. В часи середньовіччя розбійники викрадали багатіїв задля викупу, спорадично це траплялося й пізніше, але теж завжди з меркантильних міркувань. Тепер же майже ніхто не вимагав викупу, і так чи інакше, а по викрадених пропадав усякий слід. Початкове примітивне викрадання пасажирських ракет згодом витіснили більш складні процедури. Одне з угруповань цих фахівців своєї справи заходилося викрадати викрадених разом з викрадачами — то були так звані викраданці. Вони, в свою чергу, потрапляли у сильця до викрадайлів, що планували свої операції оптимізаційними методами динамічного програмування, аби зменшити їхню собівартість. Нарешті, викрадисти являли собою теоретиків руху і віщували появу викрадовців, які мали з'явитися десь наприкінці століття й піднести викрадання до n -го ступеня.

Викраданістів, які викрадали самі себе, вдалося принаймні прокласифікувати з психіатричної точки зору як екстраполяцію онаністів. З приводу усього цього фроньдисти заявляли, що йдеться про нове втілення задизму, але краще пояснили суть справи антифроньдисти: ми спостерігаємо не агресивність, не прояви інстинкту смерті, не жадобу наживи, не пригнічувані дитячі комплекси, а усього-на-всього боротьбу проти нестерпної тісняви. Оскільки ж спричиняє її завжди хтось інший, то цього іншого й брали за барки, щоб запхнути — байдуже куди, аби лиш якнайдалі й назавжди.

Лякарі, тобто дослідники масових переляків, охрестили цей новий вид соціальної патології примусовим запихацтвом епідемічного характеру. В такому, майже безвихідному положенні (хіть викрадання проявлялася притупуванням на одному місці, і це помічали вже й за вищими штабними офіцерами) — з'їмлянам на поміч прийшла, як завжди, рятівна наука. Почалося широке впровадження технетики, сиріч синтетичної етики, яку насаджували скрізь — від полюсів по екватор, за вказівками згори і без вказівок. Дітей оберігали від тісняви, віддаючи їх до спеціальних шмаркаторій, де було хоч трохи місця. Навіть до пелюшок їм умонтовували особливі датчики, що зміцнювали почуття поваги до

ближнього. І якби знайшовся такий, хто захотів би когось образити навіть у листі, то робот-умовляр умить починав відганяти недобрі думки, а подушка нашіптувала крізь сон, щоб кинув це діло. Якщо ж він уперто стояв на своєму, заткнувши вуха й порозбивавши всі звукові колонки, а броньовані обіклавши повстю, то на захист чужої недоторканості ставали фільтри агресивних учинків. Напише такий упертюх анонімку — чорнило розпливеться, скринька подере конверта, а запобіжник останньої лінії оборони доброти про всяк випадок розіб'є адресатові окуляри. Розсердившись, наклепник кине́ться до телефону, але й телефон усі наклепи відфільтрує. Коли ж надумає з палицею погнатися за обраною жертвою, то й палиця, маючи всередині злагодизатор, ламається раніше, аніж ударить!

Викрадання як ножем одрізало, але не тому, що всі, як один, подобрішали, просто не було для цього часу. Зранку до вечора всі сушили голови тим, як перехитрити фільтри і вчинити ближньому якесь паскудство задля власної втіхи. Зріс попит на динаміт і кумулятивні снаряди, що змусило соціотехніків запрацювати з прискоренням — і ось уже бомби вибухали бонбоньєрками та пахучими букетиками, а роботи-умовлятори ревіли, наче ієрихонські труби. Коли облагороджувальні гасла почали виписувати в небі з допомогою реактивних літаків, то населення кинулося купувати кашкети з довгими дашками та темні окуляри. Настали божевільні часи. Швидка воскрешальна допомога мала по горло роботи, бо коли, скажімо, зловмисник сідав до столу посьорбати юшки, а локшина в тарілці сама складалася в літери якої-небудь моральної сентенції, то не раз траплялося, що ковтали ложку замість юшки, аби покінчити з собою, коли вже ніяк не можна з ближнім.

Суперництво технетики з населенням урешті перемістилось у сферу азартних ігор, тим самим перетворившись на елемент маскультури й отримавши назву "тоталізатор-моралізатор", або "морлото".

Хто прихитрявся першим обдурити нового добробота, той одержував головний приз. Це вплинуло, зокрема, й на зменшення тероризму, бо не всі протиморальні прийоми були дозволені, а той, хто порушував правила,

позбавлявся нагороди. Матеріальні стимули якраз учасно ліквідували загрозу приватних атомних сутичок, що вже почала вимальовуватися в Лизантії, державі передовій з усіх поглядів. Невідомо чим би це закінчилося, якби не морлото, бо лише одна чутка, буцімто боївка тіловиків надсилає до штаб-квартири партії аморалізаторів листи, наповнені урановою сіллю, а коли набереться критична маса, то півміста злетить у повітря, викликала страшенну паніку.

На всіх дорогах не протопитися від утікачів, а з хмар на них падав град орнітоптерів, які зіштовхувались у повітряних аваріях. У радіусі двохсот миль утворилася так звана втратосфера, але, на щастя, це була локальна катастрофа.

До речі, про тіловиків. Цей рух виник у зв'язку з занепадом тілесництва. Край кількати́лості (прозваної також тринькати́лістю) поклав фактор цілком тривіальний і, як завжди, непередбачений: забракло кафлобромаїну, без якого не можна було синтезувати вірусів, які, керовані на віддалі, під'єднували до хромосомних ланцюжків тілопомножувальні гени. Коли сировина для виробництва згаданих вірусів подорожчала у двісті разів, а п'ять найбільших тіломножних консорціумів збанкрутували, тоді лизантійська молодь утворила неформальну групу тіловиків, що виступали за якомога дешевші, економш, зручні й скромні тіла. Щодо аморалізаторів, то це була парламентарна фракція прибічників закону, який би карав довічним ув'язненням пошкодження доброботів з допомогою деморалок або злостингерів — боєголовок, що самі наводилися на все шляхетне. Але ви, певно, розумієте, що заглиблюватись у всі подробиці нашої історії ми не маємо змоги.

Боротьба механізованої любові до ближнього проти терористів та принципових захисників свободи дій являли собою, ясна річ, периферію більш серйозних подій. На планеті точилася набагато запекліша, хоча й безкровна битва — із повинню перенаселення.

Слід віддати належне техніці — вона робила, що могла, аби якось полегшити усе тяжчу долю загалу. Найбідніші верстви охоче

користувалися так званими циклічними ласощами, які можна було вживати багато разів, позаяк крізь організм вони проходили, не змінившись. Дбаючи передусім про ці верстви, створено було їдлотайні — криптогастрономічні заклади, у яких громадяни, що мали на те кошти, могли харчуватися по-давньому. Відвідувачі розправлялися там з делікатесами у темряві, з допомогою приладів нічного бачення, щоб не псувати настрої перехожим. Містобудівники навчилися зводити мільйонквартирні башти-мурашники протягом трьох днів. Збудовані у такому темпі миттеміста зайняли всі залишки вільного простору.

Уся Лизантія вже перетворилася на суцільну метрополію. Водночас розпочалася гарячкова мініатюризація усього, що можна було зменшити, від книжок і газет до залізниць. Замість метро з'явилося спочатку дециметро, а потім і сантиметро. Але діяльність зменшувальницької промисловості утруднювалась незмінними розмірами самих з'їмлян.

І знову залунали голоси запеклих прибічників контролю над народжуваністю, які називали мікромініатюризацію облудною надією і закликали ввести регуляцію народжуваності якнайшвидше, але їх ніхто не бажав слухати, позаяк це становило б серйозне обмеження основних прав людини. Тому тільки панівними настроями в громадській думці можна пояснити легкість, з якою парламенти схвалили генженерійний план, що отримав назву здрібняльного закону. Закон передбачав зменшення пересічного громадянина в масштабі один до десяти. Зрозуміло, план стосувався наступного покоління з'їмлян. Щоб не порушувати прав і свобод, закон проголошував, що тільки той матиме право плодити довільну кількість нащадків, хто пройде перебудову генів. Це було досить хитро задумано, бо виключало примусову мікрогенізацію: хто не хотів її пройти, той умирав, не залишивши потомства. Таким чином, наступне покоління вже складалося виключно з мікромалюків, а коли повмирали батьки, до нього перейшло спішно зменшене в такому ж масштабі світове господарство.

Комфорт не порушувався, бо все змаліло пропорційно до розмірів громадян. Церкви, обравши менше лихо, схвалили цей маневр. І вперше

за багато років скрізь запанувала чудова просторість; до того ж усі почувалися дуже легко, адже найбільші товстуни досягали тільки двохсот грамів ваги.

Але скептики й похмурі пророки бурчали, що це псевдолегкість, і наслідки її будуть фатальні.

На превеликий жаль, лихо загальної тісняви відродилося вже по десяти роках. Провідні генженери-здрібнювачі розуміли, що дальша мікромініатюризація — спосіб ненадійний, позаяк межу для неї становить незмінна структура матерії. Але, потрапивши у безвихідь, зважилися на крок, що був ознакою як рішучості, так і розпачу: друге зменшення в такому самому масштабі, тобто 1:10. Наступне покоління з'їмлян уже мусило користуватися пожежною драбиною, щоб заглянути до прадідівської попільнички, виставленої в історичному музеї.

Та нарешті можна було дихнути на повні груди! Кожна грядка перетворилася на сад, а клумба — на буйні джунглі. Однак тут на голови мікроз'їмлян упали три світових війни: з мухами, комарами й мурахами. Навіть старожитці не пригадували такого лиха, тим більше, що одночасно з нищівними нальотами комарів у тил арміям вдарили таргани, повилазивши з міських підвалів. Їх не лякала навіть танкова броня, адже середній танк важив близько п'яти грамів. Кошмарні комарі, чії перетинчасті крила були більші від розмаху рук дорослого з'їмлянина, кидалися на перехожих, випиваючи їхню кров і залишаючи на тротуарах зсудомлені трупи; мухи хапали свої жертви огидними клейкими мацаками...

Хоча кумулятивні снаряди та термітні гранати дали зрештою раду найгрубшим хітиновим панцерам, хоча ворог гинув масово, а трофеїв було багато (загиблих жуків перетворювали на ванни, із бабок будували гелікоптери), але вибити ворогів до ноги не вдалося, тому у великому поспіху, зосередивши всі технічні сили, міста понакривали комахостійкими куполами зі скломатеріалу. Як писали хроністи, таким робом відкрите міні-суспільство перетворилося на закрите.

Правда, таргани провадили й далі партизанську війну проти з'їмлян, але тепер місце армії зайняла поліція, а головну роль в обороні відігравали автоматичні пастки та роботи, забезпечені лазерною зброєю. До кінця сторіччя протрималися лише поодинокі поселення під відкритим небом, та й то завдяки протикомариній артилерії зі снарядами, що самонаводилися на комарячий писк. Були спроби приручити деяких комах (об'їжджували ос), але сподіваних результатів це не дало, і тільки стоноги якийсь час використовувались замість поні у дитячих садках. Не будемо зупинятися докладно на деяких побічних вигодах мінімалізації — до них належало, наприклад, полювання на спеціально відгодованих велетенських мишей, що сягали п'ятдесяти грамів ваги. Важко також поділяти ентузіазм прихильників нового виду спорту — деревізму. Підкорення верхівок дерев поза скляними куполами міст приваблювало багатьох сміливців, але смертельний ризик обумовлювали не тільки недосяжна висота будь-якої берези, а й найменший травневий дощик, що міг збити дереволазів з гілки краплею завбільшки з людську голову. Якби навіть удалося винищити геть усіх комах (це була мрія генштабістів), то не змінилося б те становище, на яке всі чомусь заплющували очі, а саме: з'їмляни в нинішньому вигляді нездатні до життя на відкритому просторі, бо найлегший зефір збивав їх з ніг, дощик топив, а пташечка могла задзьобати на місці. Водночас стали повертатися й відомі здавна грізні ознаки перенаселення: скрізь з'являвся натовп, і в серцях знов поселився розпач.

Зрозуміло, про обмеження народжуваності й мови не могло бути: ціною стількох жертв здобуто права й свободи, що такий крах став би ганебним визнанням цілковитої поразки. Тому принаймні з міркувань престижу будь-який інший вихід зі становища вважався за кращий. Вихід запропонувала Лизантійська Академія Наук у формі федераційного проекту. Вироблений Академією маніфест розповсюджували інформаційні агентства усієї З'їмлі. Проект передбачав таку трансформацію спадковості, завдяки якій усі діти наступного покоління могли б з'єднатись у велетенській гармонійній цілості, ідеально подібній до нашого предка — пралюдця, того велетня, чий легендарний, майже двометровий зріст просто неможливо було собі уявити. Зважуючись на

цей крок,— стверджувалось у маніфесті,— ми втрачаємо небагато, адже й так уже перетворилися на в'язнів своїх міст, не в спроможі чинити опору ані вітерцю, ані мушці! Живучи у безнадійному й довгому відриві від природи, мусимо замінювати її собі штучною травичкою наших парків. Нас охоплює жах від самого вигляду кротової нори, а вже охопити поглядом так звані гори — це взагалі поза межами нашої уяви! Про гори ми можемо лише читати в старовинних книгах, успадкованих від предків-гігантів.

Отже, федераційний проект воскресить саме таку монументальну постать, причому шляхом об'єднання восьми мільярдів з'їмлян виникне не простий пралюдець, а історично перше створіння, Сполучені Штати Клітин на двох ногах, справжній мастодонт, Державохід, перед яким відкриється увесь простір планети. В її безмежжі він не почуватиметься самотній, оскільки увійде до її пушч не як одна людина, а як багатомільярдне суспільство.

Ідея, висунута лизантійськими академіками, запалила усім серця, тож невдовзі її було схвалено всез'їмлянським плебісцитом. Однак світова історія — не ідилія: виникли неочікувані сутички, а невдовзі — й остання світова війна. Спалахнула вона від того, що кожна з церков прагнула мати у майбутньому державоході окремий орган і голос, тобто ротовий отвір, утворений з конгрегації вірних та духовної ієрархії. Однак це було неможливо, бо від стількох отворів з'явився б якийсь дірчастий ротовик. Після таких доводів непокірне духовенство перейшло до підривної роботи. З'явилися пасквілі, де проєктований державохід називався потворною в'язницею на двох ногах, поневолянтон, ходячими галерами, відданими на ласку мізкової еліти, яка буде буквально живитися кров'ю мільйонів громадян. Розповсюджувалися брехливі інсинуації, буцімто всі місця у центрах відчуження втіхи вже тихцем розподілено між проєктантами та їхніми замовниками. Вся ця підбурювальницька робота не мала б успіху (тим більше, що ботанікам якраз удалося вивести сорти квітів, чиї пахощі мали облагороджувальні властивості, тож їхня поява на ринку коїла громадську свідомість, як олія, пролита на хвилі) — але, на жаль, стали відомі деякі таємні

документи проекту. Це були протоколи засідань, на яких відповідальні експерти визнавали, що не всі з'їмляни однаково придатні для зайняття відповідних посад у державоході. Певні регіони, особливо задньо-нижні, призначалися для заселення не досить розвиненими громадянами, тоді як центральна нервова система мала рекрутуватися із заможних громадян Лизантії, як досвідчених у відповідальній діяльності і тим самим призначених для суто розумової праці.

Тож написавши на своїх прапорах антидержавохідні гасла, з криками, що ліпше загинути, аніж перевтілитися в глибини литок чи живота гігантського раба, інсургенти рушили в бій. В загальному хаосі не був почутий голос прибічників "третього шляху". Це були так звані виникалісти. Вони пропонували перетворити геніталії на виникалії, які б у нормальному стані не надавалися до запліднення, але ця здатність виникала б, коли Головний статевий дистрибутор вимикав би імпотенціатор на пульті центральної злягальниці світу — в разі виникнення потреби. Але втрата невелика — все одно цей проект не був би прийнятий.

Війна — точніше, низка локальних, але запеклих сутичок — тривала недовго. Маючи на меті загальне благо і чуючи відповідальність за майбутнє З'їмлі, державоходисти застосували проти невдоволених облагороджувальні гази. Штаб-квартиру повстанців захопили без кровопролиття, засипавши її з повітря оберемками троянд і фіалок з відповідною дією. Виглядало це бомбардування, за свідченням очевидців, просто чудово.

Та коли вже розпочалися приготування до загального злиття, розгорівся новий конфлікт — цього разу серед самих генженерів. А саме, внесено пропозицію про фундаментальну реорганізацію конструкторських бюро: мали виникнути два окремих об'єднання. Першим стала б Адміністрація Асоційованих Мужів (скорочено — АДАМ), другим — Єдність Витончених Авторок (скорочено — ЄВА). Щоб вирішити сировинну проблему, проектанти поділили б населення З'їмлі навпіл. Будь-який інший шлях,— говорили автори пропозиції,— не захистить

державоходу від гидкого збочення, яке заплямує чисту ідею. А от коли АДАМ та ЄВА укладуть пакт про ненанапад і дружбу, після чого обидві наддержави заходяться поглиблювати співробітництво на основі рівноправності та невтручання у внутрішні справи, то згодом прийде час і для безпосередніх контактів, чий благотворний взаємовигідний вплив охопить геть усі сфери. Завдяки цьому й пересічні громадяни в ході щоденної торговельної та адміністративної діяльності братимуть участь в цих надзвичайно привабливих стосунках, забезпечених гармонійним співробітництвом відповідних органів.

Проти цього плану одразу ж виступила церква, вбачаючи в ньому небезпеку для священницького целібату, не кажучи вже про те, що не буде жодного служителя культу, який освятив би цей зв'язок.

"Ніякі пакти чи угоди між міністерствами та іншими органами не матимуть сили,— говорилося в заяві ради церков,— позаяк у світлі канонічного права ратифікація міждержавних угод не може прирівнюватися до шлюбного таїнства. Отже, пропонований план є закликом до розпусти, проти чого ми категорично протестуємо". Але шальку терезів перекинув не цей протест, а зовсім інше міркування. Оскільки відбулося б повторне сотворіння світу і все почалося б знову від Адама і Єви, то якнайбільше через кілька тисяч років повернулася б та сама тіснява, викликана перенаселенням З'їмлі, цього разу державоходами. Значить, після нового історичного циклу доведеться знову здійснювати злиття, що пахне безвихіддю для цивілізації. В такому випадку кожен державохід майбутньої епохи складався б з мільйонів клітин-держав. Від такої перспективи затреміли самі ініціатори й відкликали свою пропозицію.

На периферії суперечок про статі майбутньої держави якийсь мислитель висунув своєрідну космогонічну гіпотезу. Викликане перенаселенням створення державоходів із громадян,— стверджував він, — причому саме за двостатевим проектом, це безсумнівно типово для Космосу явище. Про це свідчить сама природа Всесвіту, збудованого з позитивних та негативних часток, з матерії та антиматерії, і так далі.

Отже, й держави виникають як самці й самиці, розмножуються, а їхні нащадки утворюють нові державні федерації. Цей процес триває безупинно, поступово охоплюючи увесь Всесвіт, так що на питання, з чого складається матерія, слід відповідати: із чистої субстанції державності, сформованої багатовіковою мікромініатюризацією держав, занурених у держави. Оскільки, зменшуючись, вони гублять характерні риси, то можна розпізнати тільки їхню стать, а рештою деталей нехай клопочуться фізики. Можна додати, що той мислитель був відомим юристом-цивілістом. Його концепція не настільки дивацька, як може видатися. Стверджуючи, що атоми складаються з держав, а держави — з атомів, він, напевне, хотів показати, що матерія, існуючи де-юре і де-факто, є цілком законною, становлячи водночас *terminus a quo*, а також *ad quem* — тобто, що матерія й право — одне й те ж, тому питання, що було раніше — право чи світ, є безпредметним, якщо вам ясно, про що йдеться.

Зрештою, то був лише епізод, а згадали ми про цю гіпотезу тому, що вона становила останній вияв не сконфедерованої наукової думки з'їмлян.

Отож зупинилися ми, як вам відомо, на варіанті єдиного державного механізму, і по завершенні законодавчих робіт розпочалися роботи тілодавчі. Питання про розподіл до тих чи інших тканин вирішував жереб, бо кожен пхався до особливо привабливих органів, підключивши усі можливі знайомства й протекції. Регулярно вибухали скандали, пов'язані з корупцією. Викриття однієї з найбільших афер — піднебінної — спричинило примусове заслання винних до підшлункової області, де бракувало охочих і зоставалось чимало вакансій. Постійні заворушення утруднювали державотворчий процес — той рвався до духа, той до вуха, і якби цим забаганкам потурали, то замість життєздатного державохода виникла б велетенська голова із пащекою до вух, на безформному тулубі.

Але врешті настала урочиста мить розрізання стрічки, яка оперізувала нашу державу. Розрізали ми її власноручно, бо нікого, окрім

нас, на З'їмлі вже не було, і підвелися з риштувань на увесь зріст у тому вигляді, в якому ви нас бачите. Оскільки неможливо провести вас, як дорогих гостей, по всій державі, то залишається зробити короткий усний огляд.

Ось у цій будівлі, що туди-сюди повертається, із склепінням у романському стилі, міститься наш Парламент із двох сусідніх палат, правої та лівої, під'єднаних до виконавчих органів за допомогою досить нервової системи адміністрування. У верхніх тілесних провінціях розташувалося Міністерство Атмосферного обміну з Закордоном, а також Головне управління іригації, об'єднане з міркувань економії із Комітетом любові до ближнього. В середині держави діють численні Переробні об'єднання, наприклад — цукрове, харчове, органічного синтезу тощо. Загальною кількістю в шістсот мільйонів циркулюють безупинно по всіх закутках нашої державності поліційні патрулі, не знаючи втоми. Непогано, правда?

Але не станемо приховувати від вас, що не все таке чудове у з'їмлянській державі. Наша найхарактерніша особливість і zarazом клопіт полягає у тім, що кожен громадянин має свідомість, і навіть у цьому ось мізинці більше розуму, ніж у деяких вищих учбових закладах. На жаль, увесь цей розум не може одночасно себе показати, тому лише вокально-дипломатичні органи, акредитовані у ротовому отворі, під керівництвом парламентарної комісії мовних справ шлють вам запевнення у найщиріших почуттях і завершують цей історичний огляд братнім вітанням від імені народних мас, зайнятих щоденною працею на органічній ниві.

Якщо ж вас цікавить, чому так занепав дух у державоході, і як могло статися, що верховна влада порадила доручительським органам взятися за келих з цикутою, то ми щиро відповімо: через причини як внутрішні, так і зовнішні, позаяк і ті, й інші стали геть нестерпними. Знаєте, що сталося з нами по п'ятнадцяти тисячоліттях цивілізаційного будівництва? Маючи лише оцю пару рук — байдуже, що складену з мільярдів громадян,— ми змушені кочувати під відкритим небом, живлячись

корінцями, покусані тріумфуючими комарами, аж урешті безславно кинулися від них навітки, щоб сховатися у вогкій печері — можливо, тій самій, з якої мільярди літ тому вийшов наш предок-троглодит! А все тому, що державохід видавався конструкторам таким монументальним і безмежно сильним велетом, що для нього приготували лише кілька нескладних знарядь та одні штани — до речі, затисні, як показала примірка, внаслідок помилок у плануванні. Вони вважали, що велет сам легко дасть собі раду на планеті. Чи ж не успадкували ми усю з'їмлянську економіку? Так, але що за користь від міст, де на площі навіть п'яти не можна вмістити, або від роботів, дрібніших за тирсу?

Ми б урешті, зціпивши зуби, дали собі раду з зовнішніми труднощами, якби не фатальний внутрішній стан держави. Ніхто, буквально ніхто не задоволений тим постом, на який його поставлено! Бурчати, вимагати, кричати, жадати неможливого — ось їхній девіз! Як може парламент розглядати невідкладні суспільні справи, коли коліна вимагають, щоб їм надано власні очі, а нижні півкулі погрожують унерухомити транспортні засоби, жаліючись, що їм буцімто холодно й твердо. Ви ж розумієте, що таке державний нежить?

Та ми змогли б і з безвідповідальними вимогами впоратися, і надмірні апетити заспокоїти, якби не підбурювачі, сховані в парламентських палатах — фронецисти, що підкопуються під нашу державну свідомість. Ви тільки уявіть собі, чого вимагає ця нелегальна опозиція удень, а особливо вночі! Захоплення сусідньої держави іншої статі, вторгнення в її межі без усякого обміну нотами, нагло! Та обставина, що такої держави нема й бути не може, ніяк не впливає на запеклих змовників. Зрозумівши, що всі спроби умовляння й діалогу з ними безрезультатні, що нашому уряду затьмарюють глузд видивами тієї запаморочливої окупації, що з усіх сил добиваються якщо не реального, то хоча б уявного безвладдя нашого державоходу, ми впізнали в їхніх голосах дух проклятого суверена хтивості, маркіза пристрастей, що одвіку підривав наші основи! А позаяк той тиран, нездоланий попри всі наші зусилля, й надалі прагне нами оволодіти, вже рвучись до верховної влади, то ми вирішили покінчити з ним і з собою заодно. Після тривалих внутрішніх дебатів ми

вирушили на пустельне нагір'я, наповнили соком із ягід шалію порожню мікроз'їмлянську цистерну, знайдену під кущем, і піднесли її до вуст, ігноруючи голос внутрішнього спротиву, який говорив нам, буцімто безнадійна хіть, а не чисті державні інтереси є причиною нашого державогубства!

Справді, цистерна з цикутою затремтіла в нашій руці, але присягаємося, що ми вихилили б її до дна, якби не студений вихор, що, нагло зірвавшись з небес, ударив, підхопив нас, і наша держава поринула у льодовий сон, щоб тільки тут, у вашому дружньому колі, розплющити очі...

1. Pluralis Majestatis — вживана монархами перша особа множини для підкреслення своєї величності (латин.).